

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «WALLED TOWNS: FROM DIVISION TO CO-DIVISION» / «ΠΕΡΙΤΕΙΧΙΣΜΕΝΕΣ ΠΟΛΕΙΣ: ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΣΤΗ ΣΥΜΒΙΩΣΗ»

Βίλμα Χαστάογλου

Το πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα Culture 2000, με διάρκεια ενός έτους (Μάιος 2002 - Μάιος 2003). Αντικείμενό του είναι η μελέτη των περιτειχισμένων πόλεων της Ευρώπης, μέσα από επτά χαρακτηριστικές και ενδιαφέρουσες περιπτώσεις πόλεων. Έμφαση δόθηκε στην οχύρωση, ως ιστορικό και πολιτισμικό στοιχείο του ευρωπαϊκού αστικού φαινομένου. Σκοπός του προγράμματος ήταν να διερευνήσει και να αναλύσει τις κοινές πολιτισμικές καταβολές της ευρωπαϊκής πόλης, αλλά και να μελετήσει την αξιοποίηση της σημαντικής αυτής τεχνικής, αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής κληρονομιάς σε όφελος της πολιτιστικής και οικονομικής (τουριστικής) τόνωσης της σημερινής πόλης.

Οι πόλεις (μικρού και μεσαίου μεγέθους) που συμμετείχαν στο πρόγραμμα είναι:

- η αρχαία πόλη του Bergamo, δυτικότερου οχυρού της Βενετίας, με την προμαχωνική οχύρωση, έργο του Βερονέζου μηχανικού Μ. Σανμικέλι·
- η μεσαιωνική πολίχνη Civitella del Tronto στο Αμπρούτσο, παλιό οχυρό του Βασιλείου της Νάπολης, με την ισπανική της οχύρωση·
- η πόλη της Segovia στη βορειοκεντρική Ισπανία, με τη εξαιρετική μεσαιωνική αραβική περιτείχιση μήκους 3 χμ·
- η μικρή γαλλική Vianne, στην Ακουιτανία, γοητευτικό δείγμα των

bastides — των σχεδιασμένων πόλεων-κτίσεων που δημιουργήθηκαν από τον Εδουάρδο Α΄ της Αγγλίας το 13ο αιώνα με την κατάκτηση της περιοχής·

- η αυστριακή πόλη Bad Radkersburg, δίπλα στα σύνορα με την Ουγγαρία, με προμαχωνικές οχυρώσεις που κατασκεύασαν Ιταλοί μηχανικοί το 16ο αιώνα·

- η ουγγρική πόλη Eger, στα βόρεια της χώρας, με το ισχυρό επισκοπικό κάστρο του 14ου αιώνα·

- η πόλη των Χανίων, αντιπροσωπευτική των περιτειχισμένων κρητικών πόλεων, με τη χαρακτηριστική βενετσιάνικη περιτείχιση, έργο του μηχανικού Μ. Σανμικέλι.

Τα θέματα που εξετάσε το πρόγραμμα για κάθε πόλη είναι:

- 1) η ένταξη της πόλης στο γεωγραφικό της πλαίσιο (φυσικό τοπίο, ρόλος της πόλης και σχέση της με το δίκτυο οικισμών, δρόμων κ.λπ.)·

- 2) η μελέτη της περιτειχισμένης πόλης μέσα από την ιστορική της εξέλιξη και το μετασχηματισμό της (τα τείχη ως βασικός πολεοδομικός παράγων για την εσωτερική διάρθρωση και εξωτερική επέκταση της πόλης)·

- 3) η μελέτη της δομής του τείχους ως μηχανής άμυνας·

- 4) η μελέτη της όψης του τείχους, η ανάλυση των τεχνικών κατασκευής και των υλικών που χρησιμοποιήθηκαν·

- 5) η μελέτη και η αναγνώριση των σωζομένων σήμερα τειχών·

- 6) προτάσεις αξιοποίησης της οχύρωσης για τη δημιουργία εκπαιδευτικών και ευχάριστων διαδρομών για πολιτιστικό τουρισμό.

Το πρόγραμμα συγκέντρωσε και επεξεργάστηκε υλικό που περιλαμβάνει:

- ιστορικά χαρτογραφικά και τεχνικά ντοκουμέντα (γεωγραφικούς χάρτες, σχέδια και αναπαραστάσεις των οχυρώσεων, χάρτες της πόλης, φωτογραφικά ντοκουμέντα κ.ά.)·

- σύγχρονα δεδομένα για την κατάσταση των οχυρώσεων·

- παραγωγή ορθοφωτογραφικής απεικόνισης αντιπροσωπευτικού τμήματος της οχύρωσης ή φωτογραφικού πανοράματος του συνόλου·

- κατασκευή ψηφιακής τρισδιάστατης απεικόνισης της πόλης με την οχύρωσή της σε διακεκριμένες φάσεις της εξέλιξής της.

Το συντονισμό της έρευνας είχε το Πανεπιστήμιο του Μπέργκαμο, σε συνεργασία με την Περιφέρεια του Αμπρούτσο, το Πανεπιστήμιο της Σεγκόβια και τον Δήμο Μπαντ Ράντγκερσμπουργκ, και θεσμικούς εταίρους τους Δήμους Χανίων, Βιάν και Έγκερ.

Για την έρευνα της πόλης των Χανίων, επιστημονική υπεύθυνος ήταν η Β. Χαστάογλου, καθηγήτρια του Τμήματος Αρχιτεκτονικής του ΑΠΘ, ενώ στην ερευνητική ομάδα συμμετείχαν ο Δ. Αντωνάκης, διευθυντής του ΚΑΜ, ο Μ. Ανδρια-

νάκης, προϊστάμενος της 13ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, και η Μ. Αρακαδάκη, λέκτορας του Τμήματος Αρχιτεκτονικής του ΑΠΘ.

Για τη συνοπτική παρουσίαση του προγράμματος δημιουργήθηκε μικρό έντυπο σε 8 γλώσσες. Για την αναλυτική παρουσίαση του προγράμματος δημιουργήθηκε CD-ROM και ο ειδικός διαδικτυακός τόπος: www.unibg.it/walledtowns.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται συνοπτικά στοιχεία των μελετών που έγιναν για κάθε πόλη.

Βιάν

Γεωγραφικό πλαίσιο

Η Βιάν βρίσκεται στην περιοχή Νεράκ της περιφέρειας Ακουιτανίας. Η έκτασή της είναι 982 εκτάρια και έχει πληθυσμό 1224 κατοίκους (το 1999). Ο οικισμός απλώνεται στην κοιλάδα του ποταμού Μπεζ, η πρόσβασή του γίνεται εύκολα τόσο από το ποτάμι όσο και οδικώς. Στον οικισμό και την περιοχή του μπορεί κανείς να βρει μύλο, φράγμα του ποταμού, οδό από τη ρωμαϊκή περιό-

δο, φρούρια της εποχής του 13ου-17ου αιώνα, οχυρώσεις και εκκλησία ρωμανικού ρυθμού.

Ιστορική εξέλιξη της περιτειχισμένης πόλης

Η Βιάν είναι κωμόπολη τύπου bastide (κτίση), δηλαδή ένας από τους πολλούς νέους οικισμούς που δημιουργήθηκαν με συγκεκριμένα σχέδια στη Δυτική Ευρώπη κατά τον Μεσαίωνα. Κτίστηκε κατόπιν συμφωνίας μεταξύ του Άγγλου βασιλιά και του φεουδάρχη του Ζουρνέν-ντε-λ'Ιλ, το 1284. Ο οικισμός αναπτυσσόταν μέχρι το 19ο αιώνα μέσα στην περιτείχιση. Το 1860 ο σιδηρόδρομος έφτασε μέχρι τα τείχη, γεγονός που συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην άνθηση της υαλουργίας. Το εργοστάσιο χτίστηκε το 1927 έξω από τα τείχη. Η ανάπτυξη της βιομηχανίας προκάλεσε την ταχεία αύξηση του πληθυσμού, με αποτέλεσμα την επέκταση του οικισμού έξω από τα όρια του τείχους, προς Βορρά. Η «κτίση» διασώζει και σήμερα αναλλοίωτη την αρχική της δομή. Οι οχυρώσεις της είναι επίσης σε καλή κατάσταση. Η ιδιαι-

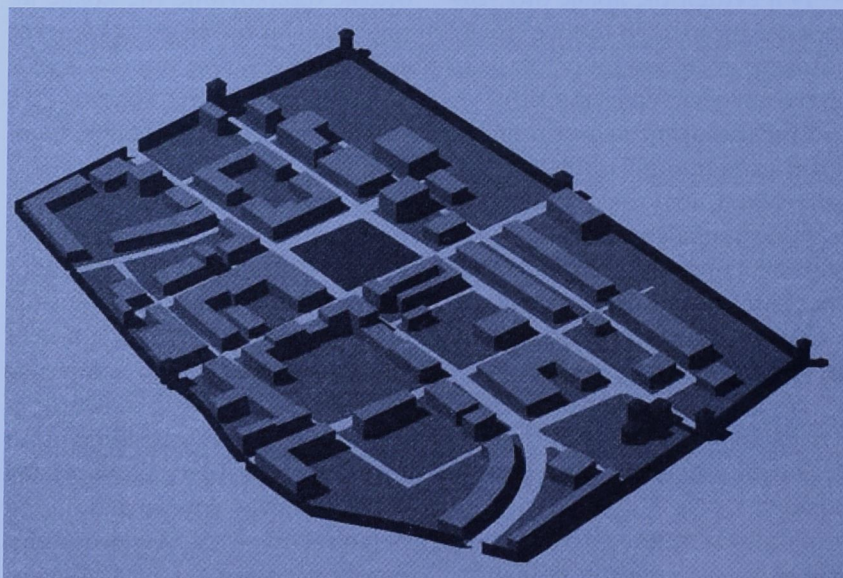
τερότητα της δομής της Βιάν είναι ότι οι εσωτερικοί ελεύθεροι χώροι της περιτειχισμένης πόλης δεν έχουν οικοδομηθεί. Τα κτήρια των προηγούμενων αιώνων έχουν καταρρεύσει, η σημερινή όψη του οικισμού ανάγεται στο 19ο αιώνα.

Μελέτη της δομής του τείχους και των σωζομένων τμημάτων του

Ο οχυρωματικός περίβολος έχει σχήμα τετραγώνου, περικλείει επιφάνεια 10 εκταρίων και χρονολογείται από το 1287. Το συνολικό μήκος όλου του αμυντικού συστήματος είναι 1145 μ. Βρίσκεται σε καλή κατάσταση, παρότι τμήματα του ΝΑ τείχους έχουν χρησιμοποιηθεί σε άλλες οικοδομές. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό είναι η απλότητα της δομής του οχυρωματικού συστήματος — πύργοι πάνω στις πύλες και στις γωνίες — όσο και στα οικοδομικά υλικά και τον τρόπο κατασκευής. Κατά τις εργασίες αποκατάστασης έχουν χρησιμοποιηθεί τα ίδια υλικά και μέθοδοι κατασκευής. Ολόκληρη η «κτίση» έχει χαρακτηριστεί το 1886 ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο.

Προτάσεις για διαμόρφωση διαδρομών στην περιτειχισμένη πόλη

Τα τελευταία χρόνια καταβάλλονται προσπάθειες για την ανάπτυξη του τουρισμού, δίνοντας έμφαση στις οχυρώσεις και στην αποκατάσταση του περιβάλλοντος. Οι φορείς της Βιάν διεκδικούν να ενταχθεί ο οικισμός με τη ρωμανική εκκλησία στην αλυσίδα ρωμανικής τέχνης της Ευρώπης (G.A.L. Valle Amagna). Η Βιάν με την απλότητα και συμμετρία της στάθηκε πρότυπο στη μεσαιωνική πολεοδομία για την ίδρυση σχεδιασμένων οικισμών-κτίσεων από ηγεμόνες.

Έγκερ

Γεωγραφικό πλαίσιο

Η πόλη Έγκερ βρίσκεται στα βόρεια της σημερινής Ουγγαρίας, στη λοφώδη περιοχή που χωρίζει το ορεινό συγκρότημα της βόρειας Ουγγαρίας από την εκτεταμένη πεδιάδα της νοτιοανατολικής Ουγγαρίας, και πιο συγκεκριμένα στην κοιλάδα του ρέματος Έγκερ. Το κάστρο και τα νέα τμήματα της πόλης είναι κτισμένα σε επικλινή ορεινό όγκο στα 160-200 μ.

Ιστορική εξέλιξη

της περιτειχισμένης πόλης

Η αρχή της δημιουργίας της πόλης ανάγεται στον 11ο αιώνα, όταν ο επίσκοπος του Έγκερ έλαβε άδεια ανέγερσης κάστρου. Το επισκοπικό κάστρο περιέλαβε σταδιακά όλο το λόφο κατά το 14ο και 15ο αιώνα. Εν τω μεταξύ η πόλη (Civitas Agriensis) που αναπτυσσόταν στην κοιλάδα του ρέματος δεν διέθετε οχυρωματικό σύστημα μέχρι το μέσο του 16ου αιώνα, παρότι η ύπαρξη περιβόλου εθεωρείτο στην Ουγγαρία βασικός όρος για την αναγνώριση του νομικού καθεστώτος των πόλεων ήδη από το 15ο αιώνα. Όταν το 1514 οι Τούρκοι κατέλαβαν τη Βούδα και το μεσαίο τμήμα της Ουγγαρίας, το εκκλησιαστικό κέντρο του Έγκερ έγινε μέρος του αμυντικού μηχανισμού, ο οποίος αποτελούνταν από μεθοριακά οχυρά κάστρα για την υπεράσπιση της Ουγγαρίας. Το 18ο αιώνα η στρατηγική σημασία των οχυρώσεων είχε υποβαθμιστεί και το μεγαλύτερο μέρος του περιβόλου έπεσε θύμα της πολεοδομικής ανασυγκρότησης που ανέλαβε το επισκοπείο. Τέλος, το 1768 οι στρατιωτικές αρχές της Βιέννης έδωσαν άδεια για τη συνολική κατε-

δάφιση του διαλυόμενου οχυρού, όμως παρά τους μετασχηματισμούς ο μεσαιωνικός αστικός ιστός και το οδικό δίκτυο έμειναν σχεδόν τελείως αμετάβλητα.

Μελέτη της δομής του τείχους και των σωζομένων τμημάτων του

Σήμερα σώζεται το επισκοπικό κάστρο, ενώ στα τέλη της δεκαετίας του 1960 καταρτίστηκε συνοπτική μελέτη για τα λείψανα του περιβόλου. Κατά τη διάρκεια της έρευνας εντοπίστηκαν τα διασωζόμενα και τα ερειπωμένα τμήματα.

Προτάσεις για διαμόρφωση διαδρομών στην περιτειχισμένη πόλη

Το Έγκερ είναι μια πόλη με μεγάλη ιστορία και πολλά μνημεία και αξιοθέατα που αξιοποιούνται και τουριστικά, αφού εδώ και χρόνια γίνονται αφορμή πολιτιστικών εκδηλώσεων. Χάρη στο γόητρο που γνωρίζει, το Έγκερ είναι η τουριστική περιοχή που δέχεται τους περισσότερους τουρίστες στην Ουγγαρία μετά τη Βουδαπέστη και τη λίμνη Μπάλατον.

Μπαντ Ράντκερσμπουργκ

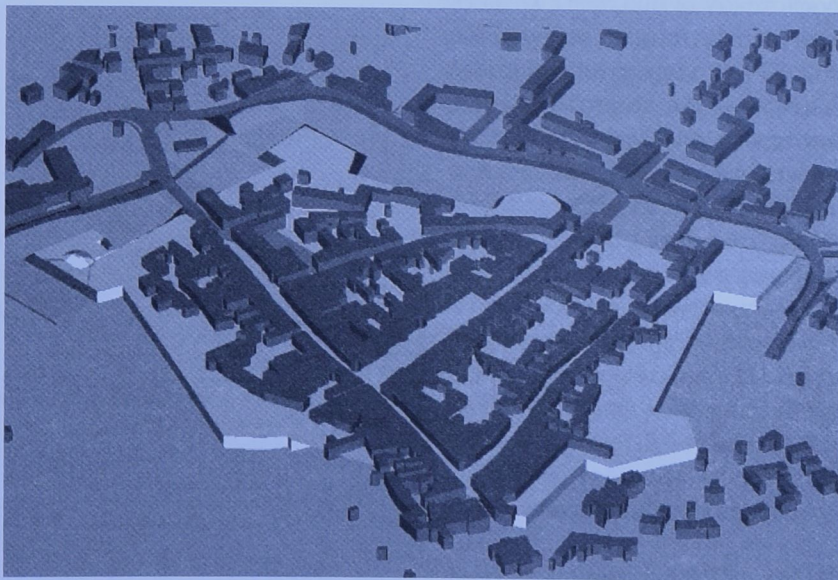
Γεωγραφικό πλαίσιο

Λόγω της θέσης του κοντά στα αυστροουγγρικά σύνορα, το Ράντκερσμπουργκ είχε πάντοτε αξιόλογη στρατηγική σημασία. Παράλληλα, κατέστη κέντρο εμπορικών συναλλαγών όλης της περιοχής, καθώς βρισκόταν πάνω σε εμπορικούς δρόμους, σημαντικότερος από τους οποίους υπήρξε ο ποταμός Μουρ.

Ιστορική εξέλιξη

της περιτειχισμένης πόλης

Η στρατηγική και εμπορική σημασία της πόλης οδήγησε από πολύ νωρίς στην οχύρωσή της. Οι πρώτες μαρτυρίες για την πόλη χρονολογούνται το 1299. Η επικράτηση νέων όπλων και η κλιμάκωση των συγκρούσεων με την Οθωμανική Αυτοκρατορία από το 16ο αιώνα είχαν ως αποτέλεσμα την ενίσχυση και ανακατασκευή της οχύρωσης σύμφωνα με το ιταλικό προμαχωνικό σύστημα. Το 1582, με τη Δίαιτα του Άουγκσμπουργκ, το Ράντκερσμπουργκ έλαβε τον τίτλο του αυτο-

κρατορικού οχυρού. Το ποτάμιο εμπόριο και τα πολιτικά-στρατιωτικά συμφέροντα προς τις ΝΑ περιοχές διαδραμάτιζαν κυρίαρχο ρόλο στην εξέλιξη της πόλης. Το 18ο αιώνα τερματίστηκαν οι εχθροπραξίες με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, γεγονός που απαξίωσε την αμυντική λειτουργία της οχύρωσης. Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ο Μουρ έγινε μεθόριος ποταμός, με αποτέλεσμα να διαιρέσει και το Μπαντ Ράντκερσμπουργκ ανάμεσα στην Αυστρία και τη Σλοβενία.

Μελέτη της δομής του τείχους και των σωζομένων τμημάτων του

Η περιτειχισμένη πόλη έχει σχήμα πολυγώνου και περικλείει επιφάνεια περίπου 13,4 εκταρίων. Το τείχος είναι ενισχυμένο με προμαχώνες και ημιπρομαχώνες, και στις κορτίνες έχουν τοποθετηθεί επίπεδοι προμαχώνες. Περιβάλλεται από τάφρο βάθους 5-7 μ. Με τη μείωση του στρατηγικού ρόλου της πόλης άρχισε και η σταδιακή απαξίωση της οχύρωσης από το 1773. Για την ανταπόκριση στις νέες λειτουργικές ανάγκες, κατά τον 19ο αιώνα καταφύστηκαν οι δύο πύλες λόγω της κατασκευής του σιδηροδρόμου. Κατά το 1920 ο δήμος αποφάσισε να διατηρήσει και να αποκαταστήσει την ιστορική μορφή της περιτειχισμένης πόλης. Η πολεοδομική προστασία ενισχύθηκε στη μεταπολεμική περίοδο, και έτσι σήμερα το Ράντκερσμπουργκ διατηρεί ολοκληρωμένη την ιστορική όψη του. Από το 1991 η άλλοτε πράσινη ζώνη της τάφρου εξυπηρετεί το πρόβλημα στάθμευσης στο κέντρο.

Προτάσεις για διαμόρφωση διαδρομών στην περιτειχισμένη πόλη

Το Μπαντ Ράντκερσμπουργκ έλαβε

το 1978 το βραβείο Ευρωπαϊκό Χρυσό Μετάλλιο — η μόνη πόλη στην Αυστρία που έλαβε τέτοια διάκριση. Η μελέτη προτείνει την επεξεργασία προγραμμάτων και τουριστικών διαδρομών για την παρουσίαση των μνημείων, ώστε η οχύρωση να παρουσιαστεί ως μέρος της ζωντανής ιστορίας της πόλης.

Μπέργκαμο

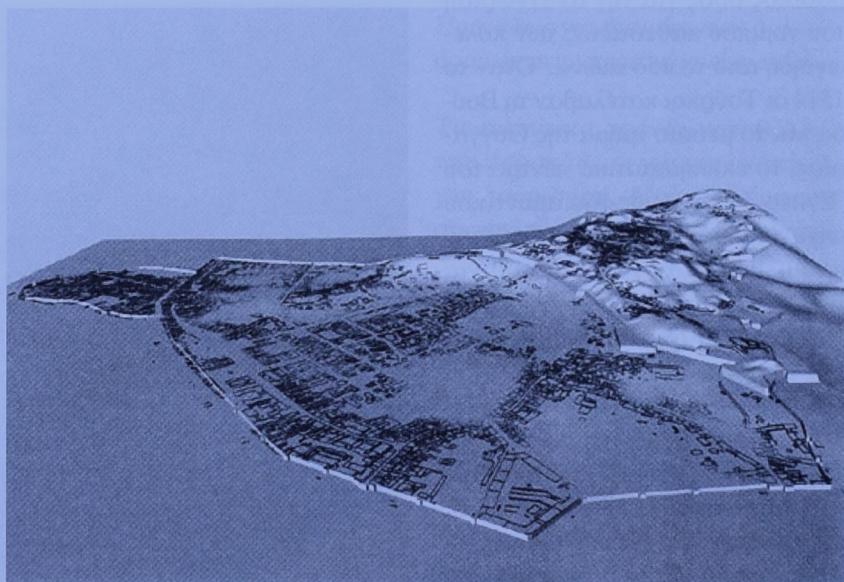
Γεωγραφικό πλαίσιο

Το Μπέργκαμο βρίσκεται στο κέντρο της περιφέρειας της Λομβαρδίας, ανατολικά από το Μιλάνο. Η λοφώδης περιοχή στους πρόποδες των ορεινών όγκων διακρινόταν πάντοτε για την ισχυρή οικονομική της θέση, στην οποία σπουδαίο ρόλο έχει και το Μπέργκαμο, που δημιουργήθηκε πάνω σε μικρή ομάδα λοφίσκων από όπου επεκτάθηκε αργότερα στη γύρω πεδιάδα.

Ιστορική εξέλιξη της περιτειχισμένης πόλης

Η ιστορία της πόλης χρονολογείται

από τη συνένωση διάφορων τόπων κατοίκησης που εμφανίστηκαν τον 5ο αιώνα π.Χ. Ολόκληρη η περιοχή οχυρώθηκε από τους Ρωμαίους, κατόπιν ιδρύθηκε λατινική αποικία και το 89 π.Χ. έγινε κέντρο διοικητικής περιοχής. Η συμπλήρωση του περιβόλου με νέα τείχη συνεχίστηκε κατά τον Μεσαίωνα, έτσι ώστε να περικλείει όλο και περισσότερες εξωτερικές συνοικίες. Στο μέσο του 14ου αιώνα η οικογένεια των Μιλανέζων Βισκόντι επιδιόρθωσε τα τείχη και για την προστασία των γύρω συνοικιών κατασκεύασε ένα οχυρό σύστημα ξύλινης κατασκευής (muraine). Μετά την προσάρτηση της πόλης στη Δημοκρατία της Βενετίας (1428), καταγράφηκαν μεγάλες πολεοδομικές επεκτάσεις και ανεγέρθηκαν καινούργια τείχη. Ο καινούριος οχυρωματικός περίβολος, μήκους 5.177 μ., ανεγέρθηκε με σχέδιο του Μ. Σανμικέλι μεταξύ 1560 και 1590. Η πόλη απλώθηκε μέχρι τα όρια της οχύρωσης το 18ο αιώνα, ενώ η εμφάνιση των γαλλικών στρατευμάτων έθεσε τέρμα στην αμυντική λειτουργία της περιτείχισης. Από το 19ο αιώνα η οχύρωση μετασχηματίστηκε σε πολλά

μέρη και παρείχε χώρο για καινούργιες οικοδομές και λειτουργίες, διαμορφώθηκαν δρόμοι, πάρκα και αγροτικές καλλιέργειες. Η τελευταία σημαντική επέμβαση έγινε το 1908, με τη διάνοιξη μεγάλου τμήματος για την κατασκευή δρόμου.

Μελέτη

Σήμερα σώζονται ερείπια από τη ρωμαϊκή εποχή και τμήματα της μεσαιωνικής περιτείχισης. Η βενετσιάνικη οχύρωση διασώζεται σχεδόν ακέραια στη μεσαιωνική άνω πόλη, ενώ μόνο τμήματα του εξωτερικού περιβόλου διασώζονται στην κάτω πόλη.

Προτάσεις για διαμόρφωση διαδρομών στην περιτειχισμένη πόλη

Σήμερα ο Δήμος του Μπέργκαμο προσφέρει διάφορους οργανωμένους περιπάτους για την επίσκεψη των τειχών. Θα ήταν σκόπιμο να οργανωθεί επίσης σειρά ειδικών διαδρομών για την παρουσίαση των σωζόμενων δομικών στοιχείων, πράγμα που θα έκανε δυνατή την ανάλυση της δομής του τείχους καθώς

και τη μελέτη της ανάπτυξης της στρατιωτικής αρχιτεκτονικής και της αμυντικής τεχνολογίας.

Σεγκόβια

Γεωγραφικό πλαίσιο

Η Σεγκόβια είναι πρωτεύουσα μιας από τις επαρχίες της αυτόνομης περιφέρειας Καστίλια Λα Βιέχα. Η πόλη βρίσκεται στις βορινές κοιλάδες της κεντρικής οροσειράς που απλώνεται προς τον ποταμό Ντουέρο. Η περιοχή σε μεγάλη έκταση είναι οροπέδιο που φτάνει σε υψόμετρο τα 1001 μ. Η ίδια η πόλη χτίστηκε πάνω σε λόφο ανάμεσα στα ποτάμια Εράσμα και Κλαμόρες.

Ιστορική εξέλιξη της περιτειχισμένης πόλης

Ο λόφος ήταν κατοικημένος πριν εμφανιστούν οι Ρωμαίοι και αναπτύχθηκε σε σπουδαίο οικισμό (oppidum) του τοπικού πληθυσμού. Η παρουσία των Ρωμαίων χρονολογείται στο 2ο αιώνα, όπως μαρτυρούν άφθονα λείψανα στα περιτει-

χισμένα τμήματα της πόλης. Η Σεγκόβια παρέμενε διαρκώς κατοικημένη και κατά την κυριαρχία των Βησιγόθων και των Μαυριτανών. Η πληθυσμιακή αύξηση του 16ου αιώνα και ο μετασχηματισμός της πόλης επέφεραν την απαξίωση των τειχών, αφού άλλαξε και η λογική της κατοίκησης. Η ερήμωση της περιτειχισμένης πόλης έφτασε στο αποκορύφωμά της στα τέλη του 18ου αιώνα με την κρίση της υφαντουργίας, όταν η πόλη είχε μόλις 10.000 κατοίκους, αλλά πολυάριθμα εκκλησιαστικά οικοδομήματα, όπως 25 εκκλησίες και 21 μοναστήρια. Μετά τον πόλεμο των Καρλιστών, η περιτείχιση λειτουργούσε περισσότερο ως εμπόδιο στην ανάπτυξη και επέκταση της πόλης, γεγονός που οδήγησε στην τμηματική κατεδάφιση των τειχών το 19ο και στις αρχές του 20ού αιώνα.

Μελέτη της δομής του τείχους και των σωζόμενων τμημάτων του

Η περιτείχιση της Σεγκόβια αντιστοιχεί στο μεσαιωνικό πρότυπο οχύρωσης. Τα παλαιότερα υλικά της οχύρωσης προέρχονται από τη ρωμαϊκή εποχή και χρησιμοποιήθηκαν αργότερα για τα θεμέλια της μεσαιωνικής περιτείχισης. Τα τείχη χτίστηκαν από γρανιτένιους αργούς λίθους. Μεταξύ 1088 και 1122 ξανακτίστηκαν σύμφωνα με τα αραβικά πρότυπα οχύρωσης και ανακατασκευάζονταν και μετασχηματίζονταν κατά τις εσωτερικές διαμάχες του 13ου-15ου αιώνα, ενώ από το δεύτερο μισό του 15ου αιώνα έχουν παραμείνει αμετάβλητα. Η περίμετρος του περιβόλου, που ουσιαστικά έχει διατηρηθεί σε όλο το μήκος, είναι 3000 μ. Οι εργασίες για την αποκατάσταση των φθαρμένων δομών του τείχους ξεκίνησαν από τα μέσα του 20ού αιώνα. Έως σήμερα

έχουν επισκευαστεί πολλά τμήματα του τείχους και αποκαταστάθηκαν τα συστήματα κλειδαριών στις πύλες.

Προτάσεις για διαμόρφωση διαδρομών στην περιτειχισμένη πόλη

Σε ορισμένα σημεία ο οχυρωματικός περίβολος δεν είναι προσβάσιμος για τους επισκέπτες, ενώ ταυτόχρονα εμποδίζει την είσοδο στην πόλη. Η μελέτη προτείνει την επεξεργασία διδακτικών προγραμμάτων για σπουδαστές, οργανωτές περιηγήσεων και ηλικιωμένους επισκέπτες, την τοποθέτηση πινακίδων με κατατοπιστικές πληροφορίες, καθώς και τη δημιουργία κέντρων πληροφοριών που θα έδιναν στοιχεία και εξηγήσεις για την αρχιτεκτονική των τειχών και το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της οικοδομής.

Τσιβιτέλα ντελ Τρόντο

Γεωγραφικό πλαίσιο

Η Τσιβιτέλα ντελ Τρόντο βρίσκεται στα βόρεια του Αμπρούτσο, 30 χμ.

από τη θάλασσα. Η πόλη καταλαμβάνει στρατηγική θέση σε απότομο λόφο στην οριογραμμή ανάμεσα στις κοιλάδες Απρουτίνια και Ασκολι, γι' αυτό διακρινόταν πάντα για τις καλές αμυντικές της ικανότητες, που οφείλονταν στην υπερυψωμένη τοποθεσία της και στο οχυρό με επίμηκες σχήμα που την περιέβαλλε.

Ιστορική εξέλιξη της περιτειχισμένης πόλης

Ο όρος Civitella (παράγωγο του civita) παραπέμπει στη μακρά ιστορία της πόλης, η οποία ανάγεται στα πρώιμα χρόνια του Μεσαίωνα. Πηγές από το 12ο αιώνα μαρτυρούν την ύπαρξη οχυρού και πληθυσμού 72 οικογενειών. Το 14ο αιώνα, την εποχή των Ανδεγαυών, έγιναν σημαντικές ανοικοδομήσεις στην πόλη και άρχισε η επέκτασή της, όπως φαίνεται και από την ανέγερση του νέου κάστρου και μοναστηριών. Το 16ο αιώνα το Βασίλειο της Νάπολης παραχωρήθηκε στην Ισπανία και ο μεσαιωνικός περίβολος ανακατασκευάστηκε το 1559. Η διαμόρφωση σε στενόμακρο και ακανόνιστο σχήμα αντιστοιχούσε στις αμυντικές

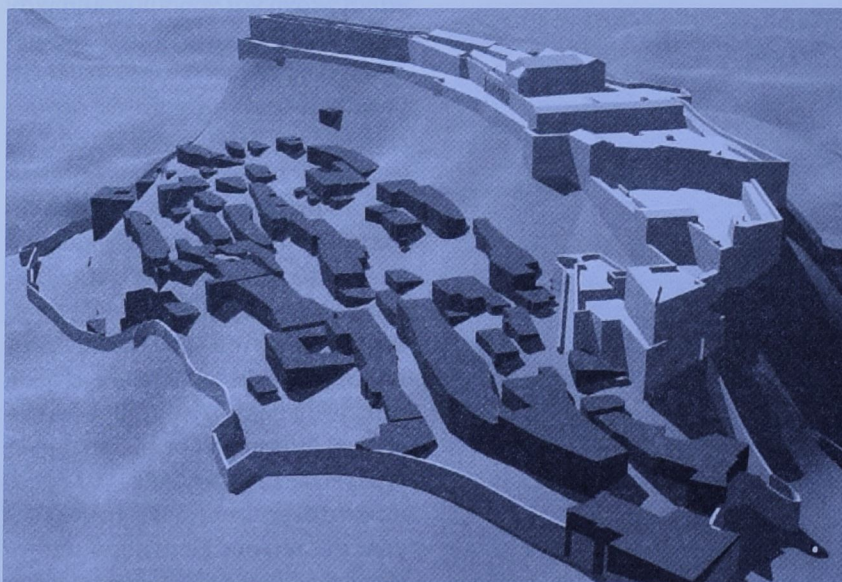
αρχές που εφαρμόζονταν στο πρώτο μισό του 16ου αιώνα, δημιουργώντας δύο αμυντικά μέτωπα. Οι εργασίες βελτίωσης από τους Βουρβόνους έγιναν μεταξύ 1734 και 1801. Η οχύρωση απαξιώθηκε μετά το 1861, όταν η πόλη εντάχθηκε στο νέο ιταλικό κράτος και έπαψε να έχει στρατιωτική και μεθόρια λειτουργία. Η τμηματική κατάρρευση των τειχών ολοκληρώθηκε στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα.

Μελέτη της δομής του τείχους και των σωζομένων τμημάτων του

Τόσο τα τείχη των Ανδεγαυών όσο και εκείνα των κατοπινών χρόνων κτίστηκαν από τοπικό ασβεστόλιθο. Την αμυντική ικανότητα της πόλης βελτίωσε και η διάταξη του οικισμού, με πολλούς στενούς δρόμους και σπίτια τοποθετημένα κλιμακωτά το ένα δίπλα στο άλλο. Εδώ βρίσκεται το πιο στενό δρομάκι της Ιταλίας, πλάτους μόλις 0,40 μ. Από τις τρεις κεντρικές πύλες του περιβόλου σώζεται σήμερα μία, ενώ από τους πύργους μόνο ένας διατηρήθηκε σε καλή κατάσταση. Η αποκατάσταση του οχυρού πραγματοποιήθηκε ανάμεσα στο 1972 και το 1984, ενώ η εκκλησία S. Giacomo και οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις ανασυλώθηκαν πρόσφατα.

Προτάσεις για τη δημιουργία διαδρομών στην περιτειχισμένη πόλη

Για την ανάδειξη του περιτειχισμένου οικισμού και την εξυπηρέτηση των 11.000 τουριστών που τον επισκέπτονται ετησίως προτείνονται: α) οργανωμένος περίπατος κατά μήκος των τειχών που σώζονται από την εποχή των Ανδεγαυών, β) οργανωμένες περιηγήσεις στην πόλη που παρουσιάζουν το δίκτυο λιθόστρωτων και πλινθόστρωτων δρόμων,

κτήρια του 16ου και 17ου αιώνα, σπίτια της μεσαιωνικής συνοικίας και τις κομπές πλατειούλες, γ) επίσκεψη στο φρούριο, του οποίου η δομή αναγνωρίζεται καλά και σήμερα, με τους προμαχώνες και τα τείχη με τις πύλες.

Χανιά

Γεωγραφικό πλαίσιο

Η πόλη των Χανίων, η σημαντικότερη της δυτικής Κρήτης, είναι κτισμένη στη βόρεια ακτή πάνω στα ερείπια παλαιότερων οικήσεων που ανήκουν στη Νεολιθική Εποχή. Ο σχετικά προστατευμένος κόλπος και η ύπαρξη του φυσικά οχυρού λόφου Καστέλι στο μέσον μιας εύφορης πεδιάδας αποτέλεσαν προϋποθέσεις για τη διαρκή οίκησης της, και ιδιαίτερα για τη σημασία που απέκτησε ως αποικία της Βενετίας στην Ανατολική Μεσόγειο.

Ιστορική εξέλιξη της περιτειχισμένης πόλης

Η πρώτη οχύρωση στο λόφο Καστέλι χρονολογείται στα ελληνιστικά χρόνια. Κατά τη βυζαντινή και αραβική περίοδο η πόλη ξανακτίστηκε πολλές φορές μετά από πολεμικές καταστροφές μέσα στη μεσαιωνική της περιτείχιση. Στον οχυρωμένο λόφο εγκαταστάθηκαν οι Βενετοί μετά την κατάκτηση της Κρήτης το 1252, αναδιαρθρώνοντας την εσωτερική οργάνωση του οικισμού. Το 1538 οι Βενετοί κατασκεύασαν καινούργια περιτείχιση σύμφωνα με το σύστημα των προμαχωνικών οχυρώσεων, η οποία περιέλαβε τα προάστια (borghi) που είχαν δημιουργηθεί εν τω μεταξύ, μέσα σε επιφάνεια 40 εκταρίων. Η πόλη διήλθε την περίοδο της οθωμανικής κατάκτησης

(1645-1898) κλεισμένη μέσα στα τείχη της, και η αύξηση του πληθυσμού οδήγησε στην πυκνωση της δόμησης. Μετά την ενσωμάτωση της Κρήτης στο ελληνικό κράτος (1913), η ταχεία οικιστική εξάπλωση εκτός των τειχών από τις αρχές του 20ού αιώνα προκάλεσε την κατεδάφιση τμημάτων της οχύρωσης ώστε να γίνει δυνατή η επικοινωνία των εντός και εκτός των τειχών περιοχών της πόλης.

Μελέτη της δομής του τείχους και των σωζομένων τμημάτων του

Ο βενετσιάνικος περίβολος παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά του τυπικού προμαχωνικού οχυρού. Έχει μορφή τραπεζίου τοποθετημένου παράλληλα προς τη θάλασσα. Το χερσαίο τμήμα του εκτείνεται σε επίπεδο έδαφος και περιβάλλεται από ευρεία ξηρή τάφρο. Όλα τα τείχη είναι ενισχυμένα με επιχωμάτωση. Στις γωνίες του περιβόλου υπάρχουν καρδιόσχημοι προμαχώνες, ενισχυμένοι με επιπρομαχώνες, και στο μέσο της νότιας πλευράς επίπεδος προμαχώνας. Για την οχύρωση της εισόδου του λιμανιού κατασκευά-

στηκε ένα πολυγωνικό rivellino (φρούριο Φιρκά). Σήμερα σώζονται τα πλευρικά τμήματα της περιτείχισης με τους προμαχώνες και επιπρομαχώνες τους, ο λιμενοβραχίονας και το rivellino. Τα τελευταία χρόνια έχουν πραγματοποιηθεί εργασίες στερέωσης και αποκατάστασης των οχυρώσεων και αποκαλύφθηκαν τμήματα της νότιας κορτίνας.

Προτάσεις για διαμόρφωση διαδρομών στην περιτειχισμένη πόλη

Για την ανάδειξη της βενετσιάνικης οχύρωσης των Χανίων προτείνονται δύο βασικές διαδρομές-επισκέψεις. Η πρώτη αφορά την εξωτερική επίσκεψη των τειχών και των σημείων ειδικού ενδιαφέροντος, που αφορούν τη σχέση της οχύρωσης με τη θάλασσα. Η δεύτερη επιδιώκει τη δημιουργία μιας υπόγειας διαδρομής στην εσωτερική επιχωματωμένη περιοχή του τείχους, που θα παρέχει στον επισκέπτη την εικόνα της εσωτερικής κατασκευής του τείχους και ταυτόχρονα θα εξασφαλίζει υπόγειες διευρύνσεις - εκθεσιακούς χώρους για την παρουσίαση της ιστορίας της πόλης.

